

Juryrapport Socratesbeker 2021

Een jaar corona heeft het geluid van de Nederlandstalige filosofie niet doen verstommen. Integendeel. Filosofen waren behoorlijk zichtbaar in het debat over corona en de coronamaatregelen, dat verder vooral gevoerd werd door bèta-wetenschappers en een enkele econoom. En hoewel er amper *fysieke* boekpresentaties en debatten waren, produceerde de Nederlandstalige filosofie ook dit jaar weer een rijk aanbod aan boeken. De jury heeft zich voor de 20e editie van de Socratesbeker mogen buigen over 84 inzendingen.

Het coronajaar is terug te zien in de inzendingen. Soms heel letterlijk, zoals in *De hamsteraar*, waarmee Willem Schinkel op de longlist stond. Of meer op de achtergrond, al was het maar in het hoofd van de lezer, bij Marjan Slob's *De lege hemel. Over eenzaamheid*, een van de boeken op de shortlist. Daarnaast zien we ook dit jaar een aantal prangende actuele thema's terugkeren: op de longlist is onze problematische verhouding tot het klimaat en de natuur prominent vertegenwoordigd.

Maar ook een ander aspect is noemenswaardig. Het is nu vijf jaar geleden dat *Filosofie Magazine* een manifest publiceerde over de gebrekkige vertegenwoordiging van vrouwelijke auteurs in de Nederlandstalige publieksfilosofie. Tussen de 64 inzendingen van de Socratesbeker zaten in 2016 slechts 6 boeken geschreven door een vrouwelijke filosoof; op de longlist stonden er 2. De auteurs van het manifest spraken het hele filosofische veld daarop aan. En inderdaad, hier ligt een gedeelde verantwoordelijkheid, van onder meer uitgevers, journalisten, recensenten, programmamakers – en ook de jury van de Socratesbeker. Bewustwording en bestrijding van mechanismen die ertoe kunnen leiden dat boeken, en *nog te schrijven* boeken, van ondervertegenwoordigde auteurs minder gemakkelijk hun weg vinden staat daarbij centraal. Of het filosofische veld daar nu, vijf jaar

na het manifest, beter in slaagt is een veel te grote vraag om hier te kunnen beantwoorden. Wel valt op dat de shortlist van de Socratesbeker dit jaar, voor het eerst – voor zover deze jury kon nagaan – in twintig jaar, een meerderheid aan vrouwelijke filosofen kent. Dat mag stemmen tot enig optimisme op een verder nog lange weg.

De shortlist bestrijkt ook dit jaar een veelheid aan thema's en filosofische disciplines. Van liefde tot de alomtegenwoordigheid van data; van de politieke filosofie tot ontologie – het komt allemaal aan bod. De genomineerde boeken worden op alfabetische volgorde van hun auteurs besproken. Daarna volgt de bekendmaking van de winnaar.

Tinneke Beeckman – *Machiavelli's lef. Levensfilosofie voor de vrije mens*

Nee, de Florentijnse filosoof Niccolò Machiavelli (1469-1527) was geen despotenvriend of immorele machtswellusteling, zoals hij vaak wordt getypeerd, maar wel een volbloed republikein. Dat toont Tinneke Beeckman in *Machiavelli's lef. Levensfilosofie voor de vrije mens*. Beeckman maakt een haarscherpe analyse van het denken van Machiavelli en baseert zich daarbij niet alleen op *Il Principe*, het boek waarvan we hem allemaal kennen, maar ook op zijn *Discorsi*, die hij schreef nadat hij omwille van zijn republikeinse ideeën zijn geboortestad had moeten verlaten. Hierin komt hij naar voren als iemand die politiek definieert als het geweldloze conflict tussen volk en elite. Geweldloos inderdaad, want politiek is geneeskunde, zei Machiavelli, maar dan op grotere schaal. Het is een relevante boodschap in tijden van polarisatie, en zo heeft Machiavelli er wel meer in de aanbieding. Ideologische verstarring leidt tot ongelijkheid, beweerde hij bijvoorbeeld al. Politici moeten vooral tonen dat ze flexibel kunnen omgaan met veranderende omstandigheden en indien nodig bereid zijn om de handen uit de mouwen te steken. Zij mogen zich niet laten leiden door populisme, maar wel door de deugd en door de overtuiging dat vrijheid het hoogste

goed is. Politieke filosofie is van alle tijden, aldus Beeckman, die toont dat een oude Florentijn ook vandaag nog relevant kan zijn.

Miriam Rasch – *Frictie. Ethiek in tijden van dataïsme*

Het spanningsveld waar het boek van Miriam Rasch, *Frictie. Ethiek in tijden van dataïsme*, zich op richt wordt al verwoord in de titel. De ene kracht wordt uitgedrukt door het aan David Brooks ontleende begrip *dataïsme*: het streven om de wereld te vangen in een set van data, om te kunnen beheersen, berekenen en voorspellen. Het gaat om een variant van wat de *Frankfurters* de *instrumentele rede* noemden: een netwerk van formele classificaties dat de wereld moet vangen. Maar *wat* geclassificeerd wordt, laat zich niet vangen. Naar wat er met dit *wat* bedoeld wordt, verwijzen vele termen: de rest, het surplus, het sublieme, het onuitsprekelijke, ruis, God. Daar ontstaat spanning. Het is die spanning die leidt tot de *frictie* die het voorspelbare doorbreekt en ruimte creëert voor vrijheid en ethiek. De fascinatie die het werk oproept bestaat uit de niet-aflatende zoektocht waarin dit spanningsveld in steeds nieuwe lagen en vanuit steeds nieuwe gezichtspunten geëxploreerd en geëxpliciteerd wordt. Rasch verkent zonder schroom terreinen waar ons denken nog slechts tentatief de weg weet: de zich steeds uitdrukkelijker aan ons opdringende digitale werkelijkheid. Het put uit de ongekende rijkdom van het actuele culturele leven, van de literaire en filosofische traditie. Daarbij bereikt het wat een filosofisch boek behoort te doen: het zet aan tot denken, juist op die terreinen die nog niet volledig in kaart gebracht zijn.

Katrien Schaubroeck – *Iris Murdoch. Een filosofie van de liefde*

Het boek *Iris Murdoch. Een filosofie van de liefde* is voor menig lezer waarschijnlijk een eerste kennismaking met het wijsgerige werk van Iris Murdoch. Deze Britse filosofe is in ons land vooral bekend geworden als auteur van romans als *De zee, de zee*, dat in 1978 de *Booker Prize* won, en *De leertijd* (1985). Die kennismaking laat Schaubroeck verlopen via een

alledaags tafereeltje aan de keukentafel, en de (minder-alledaagse) vraag van haar schoonmoeder: wat is een goed mens? Een vraag die Schaubroeck juist de afgelopen tijd zeer bezighield tijdens haar studie van het werk van de Britse filosofe Murdoch (1919-1999). De anekdote is een fijne ingang naar het hart van het werk van Murdoch. Want ook in een van de beroemdste voorbeelden uit het denken van Murdoch speelt de schoonmoeder een belangrijke rol. Deze fictieve schoonmoeder stoort zich aan haar schoondochter die zij vulgair vindt, kinderachtig en slecht gekleed. Maar, zo betoogt Murdoch, als zij zich eenmaal bewust wordt van haar vooroordelen, lukt het haar om haar schoondochter in een ander licht te bekijken en haar nare eigenschappen te zien als 'verfrissend eenvoudig' en spontaan. Liefde is dus een manier van *kijken*, wil Murdoch hiermee zeggen. Dit alledaagse voorbeeld van Murdoch is op het eerste gezicht wellicht niet erg *highbrow*. Maar dat is onterecht, zo laat Schaubroeck overtuigend zien; er ontvouwt zich een zorgvuldig opgebouwde filosofie waarin de waarneming een centrale plaats inneemt. Murdoch was een veelzijdig denker die zowel het behaviorisme als het existentialisme scherp bekritiseerde. In dit boek toont Schaubroeck zich een vaardig gids die je met vaste hand, maar lichte tred, door Murdochs denken leidt.

Marjan Slob – *De lege hemel. Over eenzaamheid*

In *De lege hemel* komt Marjan Slob tot een grondige analyse van het fenomeen eenzaamheid. Een thema dat in coronatijd, en dan met name vanwege de situatie onder jongeren én ouderen, behoorlijk wat aandacht kreeg. Die aandacht kwam evenwel vooral vanuit de hoek van psychologen, journalisten en andere commentatoren. Slob voegt daar een zelfstandig, en door en door, filosofisch perspectief aan toe. Want zijn wij als mens niet fundamenteel *geworpen* in eenzaamheid? Wordt de mens niet gekenmerkt door zijn unieke 'vermogen tot eenzaamheid'? In een knap betoog werkt Slob die gedachte uit; de fundamentele ervaring van ons alleen-zijn in de kosmos is daarbij een terugkerend motief. En passant laat ze haar lezers daarbij op een toegankelijke, stilistisch vaak fraaie wijze

kennismaken met een groot aantal inzichten uit de filosofie, de kunsten en de populaire cultuur.

Ruud Welten – Wie is er bang voor Simone de Beauvoir? Over feminisme, existentialisme, God, liefde en seks

Wie is er bang voor Simone de Beauvoir? Niemand toch? Of misschien wel iedereen? Ruud Welten laat in zijn uiterst toegankelijk geschreven boek zien hoe we destijds omgingen – maar ook nu nog steeds omgaan – met kwesties als feminisme, liefde en God. *De tweede sekse* (1949), het beroemde boek van De Beauvoir, wordt nog altijd gezien als ‘de bijbel van het feminisme’. Een boodschap die mannen, maar ook vrouwen, nog altijd te weinig horen, meent Welten. Maar wat houdt de voortslepende systematische onderschikking van vrouwen eigenlijk in? Welten toont aan dat het in de psychoanalytische studie van De Beauvoir vooral draait om vrijheid, en dat er vandaag de dag nog steeds misverstanden bestaan over de positie van de vrouw. Want als je het over vrijheid hebt, wanneer is iemand dan eigenlijk achtergesteld? Belangrijk is dat niet de ziel van de mens bepalend is voor het man- of vrouw-zijn, maar de manier waarop menselijke verbanden en contacten in de samenleving vorm krijgen. Vanuit dat besef dreigt de term ‘feminisme’ tegenwoordig te verworden tot een van de mogelijke labels die vrouwen zich kunnen aanmeten om zichzelf als ‘krachtig’, ‘zelfbewust’ en vooral ‘ondernemend’ te profileren. Maar zo staat het feminisme niet tegenover de neoliberale samenleving, integendeel, zo wordt het eerder een efficiënte aanjager ervan. Het feminisme is er niet om een bijdrage te leveren aan het kapitalisme. En de ongelijkheid van man en vrouw geldt zeker niet alleen op de arbeidsmarkt. *Wie is er bang voor Simone de Beauvoir?* biedt zo een actuele, inspirerende en ruimdenkende blik op het werk van de Franse filosofe.

De winnaar

Slechts een van deze boeken kan de Socratesbeker winnen. Elke Socratesbeker-shortlist bevat natuurlijk sterke boeken – daar is het een shortlist voor, maar *deze* shortlist maakte het de jury, op een zeer prettige wijze, wel heel moeilijk. De boeken zijn steeds opnieuw langs de criteria van de Socratesbeker gelegd. En elke keer weer vanuit nieuwe perspectieven bekeken. Het leidde tot een fotofinish.

De jury heeft gekozen voor het boek dat zij maatschappelijk het meest urgent achtte en, alles afwegende, het meest van een eigen filosofie vond getuigen. Het winnende boek brengt nog relatief onontgonnen terreinen in kaart. Terreinen die zeer reëel zijn, steeds dominanter worden, wellicht nog zelfs wel meer in de grotendeels met modellen bestuurde coronasamenleving. Zonder filosofisch voorstellingsvermogen en inkadering blijven die nieuwe terreinen echter versluierd – in die zin dat ze het licht van de kritische filosofische reflectie maar sporadisch binnenlaten. Het winnende boek slaat echter ongenadig een bres in die versluiting. Het ontsluit, geeft woorden en wijst tenslotte een weg naar ethiek en vrijheid.

De winnaar van de Socratesbeker 2021 is Miriam Rasch met *FRICTIE. Ethiek in tijden van dataïsme*.

De jury van de Socratesbeker 2021

Bastiaan Rijpkema (voorzitter)

Rosan Hollak

Mariska Jansen

Marnix Verplancke

Paul Cobben